

Wiadomości Numizmatyczne, R. LIV, 2010, z. 2 (190)

M A T E R I A Ł Y

ALEKSANDER BURSCHE, TOMASZ WIĘCEK

**ROMAN GOLD COINS AND MEDALLIONS, PIERCED OR LOOPED,
FROM THE COLLECTIONS OF THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN
HISTORY IN KYĪV**

The group of Roman gold coins and medallions under discussion comprises a total of 61 coins and medallions, pierced (one specimen with a double piercing, presumably post-medieval) or with traces of removed loops (in one specimen the loop is still in place).¹ Their period of issue extends from Antoninus Pius (AD 145–161) to Valentinian II (AD 375–378). Omitted from the discussion are pierced gold Barbarian imitations and gold and electrum coins of the Bosporan Kingdom (9 specimens) which could not be traced conclusively to the collection of King Stanislas August although it is not entirely out of the question that one or more originally were part of that group. The coins and medallions with holes and loops very likely originated from finds made on the territory of the Barbaricum; therefore they are discussed separately below.

We were able to trace back to the royal collection² at least 34 specimens, *i.e.*, over 50% of the coins and medallions published here. It is possible that a further 27 belonged to the same collection originally but this we could not confirm because they lacked their original fuller descriptions. A certain, presumably small, lot of coins had entered the collection at a later date, either when it was in the keeping of the Tadeusz Czacki School at Krzemieniec (currently: Kremenets), or when the group had been moved to Kyïv.

The practice of making holes in gold coins and medallions, generally little known within the Roman Empire,³ is seen on the territory of the Barbaricum during the

¹ The present study project was completed under the Ministry of Science and Higher Education grant: *Musaei Nummorum. Kolekcja numizmatyczna Stanisława Augusta Poniatowskiego* (no. 1/H01E 03828). We are grateful to Marta Męclewska MA, supervisor of the grant, to Renata Ciołek PhD, and to the Director and staff of the National Museum of Ukrainian History in Kyïv. The photographer is B. Kashtanov.

² On the subject of this collection and its story, *cf.* Hellenijusz 1873; Mańkowski 1976; Strzałkowski 1983; Mikocki 1984; Godziejewska 1991; Mielczarek 1997; Kolendo 1998; Męclewska 2001; Abramowicz 2002; Manikowska 2007; Męclewska 2008; Męclewska 2009.

³ *Cf.* Callu 1991; Bursche 1998a, pp. 171–176.

third century, where it developed on a wider scale during the second half of the same century (phase C2 of the Late Roman Period).⁴ The first loops appeared in the days of the Tetrarchy and fully replaced holes under the Constantine Dynasty (phase C3 of the Late Roman Period). The presence, from Antonine emperors onwards, of holes and the introduction of the first loops on coins, was connected to the extended circulation of gold within the Empire and its — presumably — even longer use on the territory of Barbaricum. Early during the fourth century many perforated coins were provided with a loop, the bottom part of which blocked the perforation (presumably, no. 34 in our group). On solidi from the time of the late Constantine emperors and the Valentinian dynasty, holes basically no longer occur. The rare exceptions tend to date from the modern age.

The hole is almost always above the head or bust of the emperor (sometimes, slightly to the side), which shows it was made from the obverse face, something which was of particular relevance in coins with reversed axes. In many specimens, presumably for technical reasons dictated by the thickness of the coin, the perforation was made from both sides, *i.e.*, usually, starting from the obverse side and completing the job from the reverse. Holes positioned differently than above the head of the emperor and double opposite holes may be suspected of being post-medieval. In coin descriptions given in the Catalogue the position of the piercing on the obverse is given in terms of the hours on the dial of a clock.

The Museum of Ukrainian History has in its keeping an exceptionally large number of gold coins with a hole or a loop. Nearly all the specimens struck during the second half of the third century have a hole. This regularity suggests that this group was probably assembled largely from local finds. We can attempt to narrow down the area of provenance of these coins and medallions. One clue is their place of issue. Out of 28 specimens dated from the period of 100 years, Aurelian to Valentinian II, only two were struck in the west (Trier), five in Rome, and the remainder at south-eastern and eastern mints, mainly Antioch and Cyzicus. Thus, with a good degree of probability we may attribute most of these coins and medallions to the so-called Gothic Dančeny-Brangstrup horizon of Wielbark and Chernyakhiv cultures, and from the geographical standpoint, mainly the territory of N. Ukraine (Volhyn in particular), and E. Poland (E. Mazovia, Podlachia and Lublin Region). Naturally, we cannot rule out other areas, *e.g.*, the Przeworsk culture territory, especially, the area of Małopolska (Lesser Poland), as evidenced by the provenance of the Licinius I medallion (no. 55). On the other hand, the relatively small number of fifth century solidi indicates that these coins and medallions are unlikely to be finds from the region of Pomerania (or possibly, just a handful of them are). Consequently, the area of provenance would be the territory of the First Polish Republic (until its partitions during the late 18th century), of the later Congress Kingdom of Poland and the Governorate of Kiev (currently Kyiv) in the Russian Empire. Coin finds from this particular area could have found their way into the collection of King Stanislas August, the Krzemieniec School and, finally, Saint Vladimir University in Kiev.

⁴ More extensively on the subject of holes and loops on coin finds from Barbaricum, cf. Bursche 1998a, pp. 129–171; on denarii with a hole or loop, also Bursche, Okulicz 1991, pp. 141–63 and Bursche, Hahuła 1999, pp. 139–146.

Coins with a hole or loop possibly deriving from the same territory are also found in the collections of the National Ossoliński Institute (Ossolineum) in Wrocław⁵ and the V.N. Karazin National University at Kharkiv.⁶ Consequently, they illustrate an identical phenomenon observed in case of gold coins in the Kyïv collection. The Ossolineum at present holds twelve Roman gold coins with holes — one issue each, of Nero,⁷ Antoninus Pius,⁸ Postumus,⁹ Probus, Carinus, Theodosius II, Valentinian III, as well as five specimens of Trajan Decius, one struck for Herennia Etruscilla, with two perforations. Moreover, the Ossoliński Institute has in its collections a looped and framed tremissis of Theodosius II.¹⁰

Early in the twentieth century the Kharkiv collection included eight pierced aurei one each of Antoninus Pius, Faustina the Elder, Gordian III and Trajan Decius, and two each of Elagabalus and Carinus. The collection was rounded off by a solidus of Constantine the Great from the mint at Treveri, provided with a loop, and a solidus of Theodosius II with a hole.¹¹ It is interesting that in the pieces held by the Imperial University in Kharkhov only four gold coins issued prior to the reign of Honorius had no holes although we cannot rule out that at least some of them originally had loops which were removed later.

Overall, the chronological structure of the coins and medallions with holes and loops from the three collections named above is as follows: from the first century AD there is the aureus of Nero from the Ossoliński Institute collections, whereas the second century is represented by eight coins, five of them struck under Antoninus Pius, two during the reign of Septimius Severus, in the period 198–200. Four pierced aurei are issues of emperors Caracalla, Elagabalus and Alexander Severus from the period 217–222. Of the gold coins with a hole or loop included in all three collections are 55 specimens dated to the third century crisis — from Gordian III (AD 240) to the monetary reforms of Diocletian in AD 294. Of the latest coins, not including Byzantine issues, there are 16, of which 12 are fourth century issues, three of them struck under Licinius I; and only four date from the fifth century, all but one being issues of Theodosius II.

From the collector's viewpoint the presence of holes or loops is undesirable. Coins which have them used to be and often still are considered as damaged, which lowers their value on the collectors' market. Because of this, in the past there was a tendency to remove the loops; this was often done by experienced jewellers so the traces left by them can be detected only by a keen and expert eye. This explains why among the coins under discussion there is only a single specimen with a loop — *nota bene*, defi-

⁵ The authors thank Adam Degler MA for providing supplementary information.

⁶ Former Imperial University in Kharkiv; its coin collection was reconstructed based on Shertsel' 1910; the present composition of the collection is not known to us.

⁷ Degler 2007, p. 199 no. 179.

⁸ The coin was discovered at the village of Chełmce, distr. Inowrocław, Kujawsko-Pomorskie voivodship; cf. Sukiennik 1996, pp. 7, 20, photo no. 68.

⁹ This specimen has an engraved inscription in Greek, presumably the signature of its Gothic owner named of F. Gounthios.

¹⁰ A find from Przewodowice, comm. Sobótka, distr. Wrocław, Dolnośląskie voivodship (Ciołek 2008, pp. 203–204 no. 300).

¹¹ Our source is the catalogue of Shertsel', 1910.

nately from the Stanislas August collection (Valentinian II). As to the holes, they were either hammered over (e.g., no. 43), filled in, or overlaid with gold foil (e.g., no. 44).

The fact that one had in one's possession a gold coin with a hole or a loop was not something to be especially proud of; on the other hand, for East Central Europe it was not anything special either. From the point of view of antiquarians or numismatists of the day, who treated the representations and inscriptions on coins as a direct source for the history of the classical period, presence of a hole or a loop was an entirely secondary and irrelevant feature. It was presumably for this reason that earlier descriptions (e.g. of Albertrandi) omit to mention them.

The most striking pieces in the coins under discussion are two unique medallions (a Valerian and a Licinius I), described on several occasions, a unique aureus of Septimius Severus from AD 198 struck at Laodicea (no. 5) which altered dramatically our earlier understanding of the scope of activity of the Roman and Laodicean mints;¹² an aureus of Maximianus Herculeus of a type unknown in RIC (no. 50); and a solidus of Valentinian II (no. 61) provided with an exquisitely granulated loop manufactured by an ancient Germanic goldsmith. Apart from the Maximianus Herculeus, all the other pieces were traced conclusively to the collection of Stanislas August and are certain to be finds from the territory of the Barbaricum, presumably from the area of the First Polish Republic.

Except for a specimen with an earlier incorrect attribution¹³ all the coins and medallions are published here according to the current inventory number which they have in the Museum of Ukrainian History, not always fully consistently with their chronological order. Each description is preceded by a 1:1 photograph of the coin. In cases where Albertrandi's description of a given specimen in the collection of King Stanislas August was matched conclusively with a specimen from the collection in Kyiv, this fact is described as "Ex Royal Coll" and marked in bold and reference literature is provided. However, in numerous other cases similar identification was not possible, owing to the excessively laconic descriptions and shortage of archival data; then, the bibliographic description is followed by a question mark or a reference. Although the provenance of the remaining coins could not be established we suspect that most of them originally belonged to the Stanislas August collection or the collections of the Krzemieniec School.

The coins or medallions, if of a known type, are attributed according to the corpus of the *Roman Imperial Coinage* (RIC). Additionally, a reference is made to the corpus of X.E. Calicó, for issues of Antoninus Pius to Licinius, and to G. Depeyrot (1995 and 1996) for coins of Diocletian to Valentinian II. The rarity indication according to RIC and Calicó is given in square brackets, which may additionally indicate the rank of the numismatic collection of King Stanislas August.

We give a full description of the coins and medallions because many of them appear to diverge in some of their detail from descriptions found in RIC and other *corpora*, particularly in the appearance of their obverse images, which are noted in each individual case. This could be useful for authors of a new version of RIC, to help to correct errors and oversights found in the current edition.

¹² Cf. RIC IV.1, pp. 96–159.

¹³ A multiple of Valerian I, no. 28 (inv. no. 146) previously described as a Licinius.

ZŁOTE MONETY I MEDALIONY RZYMSKIE ZAOPATRZONE W OTWORY LUB USZKA, PRZECHOWYWANE W MUZEUM NARODOWYM HISTORII UKRAINY W KIJOWIE

W opisywanym zbiorze złotych numizmatów rzymskich znajduje się łącznie 61 monet i medalionów perforowanych (w jednym przypadku otwór jest podwójny, zapewne nowożytny) lub ze śladami po odjętych uszkach (w jednym tylko przypadku uszko jest zachowane)¹. Wybito je od czasów Antonina Piusa (145–161) do Walentyniana II (375–378). W otwory zaopatrzone są ponadto złote naśladownictwa barbarzyńskie oraz złote i elektronowe monety Królestwa Bosporańskiego (w zbiorze łącznie dziewięć egzemplarzy). Nie uwzględniono ich tutaj, gdyż nie ma podstaw dla wiązania ich z kolekcją króla Stanisława Augusta, choć nie jest całkiem wykluczone, że któryś egzemplarz z niej pochodził. Monety i medaliony z otworami i uszkami pochodzą najpewniej ze znalezisk z terenów Barbaricum, stąd prezentowane niżej ich osobne omówienie.

Ze zbiorem królewskim² możemy z całą pewnością wiązać co najmniej 34 numizmaty, tj. przeszło 50% prezentowanych tu monet i medalionów. Bardzo możliwe, że także znaczna część pozostałych (27 egzemplarzy) pierwotnie należała do tej kolekcji, jednak brak zachowanych pełnych opisów czy rycin nie pozwala tego jednoznacznie stwierdzić. Jakaś — zapewne niewielka — część tych monet dostała się do prezentowanego zbioru w późniejszym okresie, w czasie jego przechowywania w Liceum w Krzemieńcu lub gdy dotarł już do Kijowa.

Zwyczaj wykonywania otworów w złotych monetach i medalionach, zasadniczo nieznanymi w obrębie Cesarstwa Rzymskiego³, pojawił się na obszarach Barbaricum w III w. i rozwinął na szeroką skalę w drugiej jego połowie (faza C2 okresu późnorzymskiego)⁴. W czasach Tetrarchii zaczęły pojawiać się pierwsze uszka, które za dynastii Konstantynów zastąpiły otwory (faza C3 okresu późnorzymskiego). Obecność otworów a nawet uszek w monetach wcześniejszych, poczynając już od dynastii Antoninów, wiąże się z długotrwałym obiegiem złota na terenach Cesarstwa i zapewne jeszcze dłuższym jego użytkowaniem w Barbaricum. W początkach IV w. do perforowanych monet doczepiano często uszka, których nasada zakrywała otwór (tak zapewne nr 34 w naszym zbiorze). Na solidach z czasów późnych Konstantynów oraz dynastii Walentynianów otwory już zasadniczo nie występują. Nieliczne wyjątki były z reguły wykonane w czasach nowożytnych.

¹ Prace były wykonywane w ramach grantu MNiSW „*Musaei Nummorum. Kolekcja numizmatyczna Stanisława Augusta Poniatowskiego*” (nr 1/H01E 03828). Dziękujemy za współpracę kierownikowi grantu mgr Marcie Męclewskiej a ponadto dr Renacie Ciołek oraz dyrekcji i pracownikom Muzeum Narodowego Historii Ukrainy w Kijowie. Autorem zdjęć jest B. Kashtanov.

² Na temat tego zbioru i jego historii por. Hellenijusz 1873; Mańkowski 1976; Strzałkowski 1983; Mikocki 1984; Godziejewska 1991; Mielczarek 1997; Kolendo 1998; Męclewska 2001; Manikowska 2007; Męclewska 2008; Męclewska 2009.

³ Por. Callu 1991; Bursche 1998a, s. 171–176.

⁴ Szerzej na temat otworów i uszek w monetach z Barbaricum por. Bursche 1998a, s. 129–171; w odniesieniu do denarów też Bursche, Okulicz 1991, s. 141–163 oraz Bursche, Hahuła 1999, s. 139–146.

Otwory umieszczone są niemal zawsze nad głową lub popiersiem cesarza (czasem z niewielkimi odchyleniami) i w związku z tym przebijane były od strony awersu, co miało istotne znaczenie zwłaszcza przy monetach o przeciwstawnych osiach. W wielu przypadkach, zapewne z powodów technicznych związanych ze znaczną grubością monety, otwory były przebijane obustronnie, tj. zazwyczaj zaczynało się od awersu, a ostatecznie przebijało od strony rewersu. Otwory umieszczone w innym miejscu niż nad głową cesarza, a także podwójne przeciwstawne, można podejrzewać o pochodzenie nowożytnie. W opisie monet pozycję otworu na awersie określono według tarczy zegara.

W zbiorze Muzeum Historii Ukrainy wystąpiła niezwykle duża liczba złotych monet z otworami i uszkami. Wśród monet z 2. połowy III w. niemal wszystkie są perforowane. Prawdopodobnie ta wskazuje, że opisywany zbiór musiał być w znacznej mierze gromadzony z lokalnych znalezisk. Można pokusić się o sprecyzowanie terytoriów, z jakich pochodziły numizmaty. Pewną wskazówką są miejsca ich emisji. Wśród 28 egzemplarzy datowanych na stulecie od Aureliana do Walentyniana II, tylko dwa pochodzą z mennicy zachodniej (Trewiru), pięć z Rzymu, a reszta to mennice południowo-wschodnie i wschodnie, przy przewadze Antiochii i Cyzicus. Z dużym prawdopodobieństwem możemy zatem uznać, że numizmaty te pochodzą w większości z tzw. gockiego horyzontu Dančeny-Brangstrup kultury wielbarskiej i czerniachowskiej, a geograficznie rzecz ujmując, przede wszystkim z terenów północnej Ukrainy (w tym zwłaszcza Wołynia), wschodniego Mazowsza, Podlasia i Lubelszczyzny. Oczywiście nie można wykluczyć także innych obszarów, np. kultury przeworskiej, a zwłaszcza terenów Małopolski, o czym świadczy pochodzenie medalionu Licyniusza I (nr 55). Natomiast stosunkowo niewielka liczba solidów z V w. wskazuje, że opisywany zbiór zapewne nie pochodził (czy też w niewielkim stopniu mógł pochodzić) z obszarów Pomorza. Chodzi zatem o obszary, które wchodziły do czasów rozbiorów w skład Rzeczypospolitej oraz późniejszego Królestwa Polskiego i guberni kijowskiej Cesarstwa Rosyjskiego. Z tych właśnie terenów mogły trafiać monety ze znalezisk do kolekcji Stanisława Augusta, Liceum Krzemienieckiego, a następnie Uniwersytetu im. Świętego Włodzimierza w Kijowie.

Monety z otworami i uszkami, mogące pochodzić ze znalezisk z tych samych terenów, odnotowano także m.in. w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu⁵ oraz w dawnym zbiorze Charkowskiego Uniwersytetu Cesarskiego, którego dziś spodziewać się można w Narodowym Uniwersytecie Charkowskim im. Wasyla Karazina⁶. Ilustrują one zatem identyczne zjawisko, jakie obserwujemy w przypadku złotych numizmatów w kolekcji kijowskiej. W zbiorach wrocławskich przechowywanych jest obecnie 12 złotych monet rzymskich z otworami — po jednym egzemplarzu Nerona⁷, Antonina Piusa⁸, Postumusa⁹, Probusa, Karynusa, Teodozju-

⁵ Autorzy składają podziękowanie mgr. Adamowi Deglerowi, za udzielenie dodatkowych informacji.

⁶ Dawny zbiór charkowski rekonstruujemy na podstawie Shertsel' 1910; obecny skład kolekcji uniwersyteckiej nie jest nam znany.

⁷ Degler 2007, s. 199, nr 179.

⁸ Monetę tę znaleziono we wsi Chełmce, pow. inowrocławski w województwie kujawsko-pomorskim; por. Sukiennik 1996, s. 7, 20, fot. 68.

⁹ Na egzemplarzu tym znajduje się wyryta inskrypcja w języku greckim. Jest to prawdopodobnie podpis jej gockiego właściciela imieniem F. Gounthios.

sza II i Walentyniana III oraz pięć egzemplarzy Trajana Decjusza, z których jeden, wybity dla Herenii Etruscylly, zaopatrzony jest we dwa otwory. W Ossolineum znajduje się ponadto znaleziony przed kilku laty, zaopatrzony w uszko i ramkę tremmissis Teodozjusza II¹⁰.

W zbiorze charkowskim w początkach XX w. znajdowało się osiem aureusów zaopatrzonych w otwory: po jednym Antonina Piusa, Faustyny Starszej, Gordiana III i Trajana Decjusza oraz po dwa Heliogabala i Karynusa. Kolekcję uzupełniały: solid Konstantyna Wielkiego z mennicy w Trewirze zaopatrzony w uszko i solid Teodozjusza II z otworem¹¹. Co ciekawe, w zbiorze Charkowskiego Uniwersytetu Imperatorskiego tylko cztery złote monety wybite do panowania Honoriusza nie miały otworów, przy czym nie można wykluczyć, że przynajmniej niektóre z nich były zaopatrzone pierwotnie w — odjęte później — uszka.

Łączna struktura chronologiczna numizmatów zaopatrzonych w otwory i uszka z trzech opisywanych wyżej kolekcji przedstawia się zatem następująco: z I w. po Chr. pochodzi aureus Nerona z kolekcji Ossolineum, natomiast z II w. po Chr. — osiem monet, z których pięć wybito za panowania Antonina Piusa a dwa w czasie rządów Septymiusza Sewera, w latach 198–200. Cztery aureusy, zaopatrzone następnie w otwory, wybito dla cesarzy: Karakalli, Heliogabala oraz Aleksandra Sewera w latach 217–222. Zdecydowanie najwięcej złotych monet z otworami i uszkami, znajdujących się we wszystkich analizowanych zbiorach, datowanych jest na okres kryzysu III w. po Chr. — łącznie 55 egzemplarzy od Gordiana III (240 r. po Chr.) do reformy monetarnej Dioklecjana z 294 r. po Chr. Najpóźniejszych monet, z wyłączeniem bizantyjskich, jest 16, z czego na IV w. przypada 12, w tym trzy Licyniusza I, zaś tylko cztery pochodzą z V w. po Chr., w tym wszystkie poza jedną należą do emisji Teodozjusza II.

Z punktu widzenia kolekcjonerskiego obecność otworów czy uszek przy monetach jest niepożądana. Monety takie były i często nadal są traktowane jako poważnie uszkodzone, co obniża ich wartość na rynku kolekcjonerskim. Dlatego też w dawnych znaleziskach uszka były z reguły odejmowane, częstokroć przez wytrawnych jubilerów, i ślad po nich może dostrzec jedynie bystre i wprawne oko. Z tej przyczyny w opisywanej kolekcji zachował się tylko jeden egzemplarz z uszkiem, *nota bene* pochodzący bez wątplenia z kolekcji Stanisława Augusta (Walentynian II). Natomiast otwory starano się zaklepywać (np. nr 43), wypełniać lub przykrywać złotą blaszką (np. nr 44).

Fakt posiadania złotej monety z otworem czy uszkiem nie stanowił zatem z jednej strony powodu do szczególnej dumy nowożytnego kolekcjonera, z drugiej zaś na terenach Europy Środkowo-Wschodniej nie był też niczym niezwykłym. Z punktu widzenia ówczesnych starożytników czy numizmatyków, traktujących wyobrażenia i legendy na monetach jako bezpośrednie źródło do historii antyku, przeróbki takie stanowiły cechę drugorzędną i zupełnie nieistotną. Z tego też zapewne powodu fakt ich istnienia był w dawniejszych opisach (np. Albertrandiego) pomijany.

Do najciekawszych egzemplarzy w opisywanym zbiorze należą oba unikatowe medaliony (Waleriana i Licyniusza I), kilkakrotnie już opisywane, unikatowy aureus Septymiusza Sewera ze 198 r. bity w Laodycei (nr 5), zmieniający dotychczasowe usta-

¹⁰ Monetę odkryto w miejscowości Przedzrowice, gm. Sobótka, pow. wrocławski w województwie dolnośląskim (Ciołek 2008, s. 203–204 nr 300).

¹¹ Opieramy się na katalogu Shertsel' 1910.

lenia dotyczące zakresu działania mennicy w Rzymie i Laodycei¹², nieznanymi w RIC typ aureusa Maksymiana Herkulusa (nr 50) oraz solid Walentyniana II zaopatrzony w piękne granulowane — wykonane ręką germańskiego złotnika — uszko (nr 61). Poza aureusem Maksymiana wszystkie pozostałe zabytki pochodzą bez wątpienia z kolekcji Stanisława Augusta. Zostały one z całą pewnością znalezione na terenach Barbaricum, zapewne na obszarach I Rzeczypospolitej.

Prezentowane egzemplarze opisano, z jednym wyjątkiem błędnie określonego emitenta¹³, w kolejności numerów inwentarzowych, jakie noszą one obecnie (2010 r.) w Muzeum Historii Ukrainy, nie zawsze z pełnym zachowaniem kolejności chronologicznej. Powyżej opisu każdego egzemplarza zamieszczono współczesne jego zdjęcie w skali 1:1. W przypadkach, gdy opisy Albertrandiego pozwoliły na jednoznaczną identyfikację egzemplarzy z kolekcji kijowskiej z monetami pochodzącymi z kolekcji Stanisława Augusta, zaznaczono ten fakt wytłuszczonym drukiem, dodając literaturę. W wielu innych przypadkach taka identyfikacja nie była jednak możliwa ze względu na zbyt lakoniczne opisy i brak danych archiwalnych — wówczas po opisie bibliograficznym dodany jest znak zapytania lub odsyłacze. Choć nie udało się ustalić proveniencji pozostałych monet, to można jednak sądzić, że większość z nich pochodziła ze zbiorów królewskich lub krzemienieckich.

Numizmaty, o ile miały swoje odpowiedniki, określano według korpusu *The Roman Imperial Coinage (RIC)*. Dodatkowo odsyłano do korpusów X.E. Calicó dla monet od Antonina Piusa do Licyniusza oraz G. Depeyrot (1995 i 1996) dla monet od Dioklecjana do Walentyniana II. W nawiasach kwadratowych podano za RIC i Calicó stopień rzadkości poszczególnych egzemplarzy, co może dodatkowo wskazywać na rangę kolekcji numizmatycznej Stanisława Augusta.

Zdecydowano się na przedstawienie pełnych opisów monet ze względu na fakt, iż na wielu z nich zaobserwowano pewne różnice w stosunku do opisów prezentowanych w korpusach, zwłaszcza odstępstwa w wyglądzie portretu na awersie, co każdorazowo zaznaczano. Może to być przydatne dla autorów sporządzanej obecnie nowej wersji RIC, w celu uniknięcia znajdujących się w dotychczasowej edycji błędów czy przeoczeń.

LIST OF REFERENCE LITERATURE/WYKAZ LITERATURY

- Abramowicz 2002 A. Abramowicz, *Sakiewka dla króla [A purse for the King]* (in:) *Moneta Mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin* (ed. B. Paszkiewicz), Warszawa, pp. 473–478.
- Alföldi 1963 M.R.-Alföldi, *Die constantinische Goldprägung. Untersuchungen zu ihrer Bedeutung für Kaiserpolitik und Hofkunst*, Mainz.
- Bastien 1988 P. Bastien, *Monnaie et donativa au Bas-Empire*, Wetteren.
- Bursche 1998a A. Bursche, *Złote medaliony rzymskie w Barbaricum. Symbolika prestiżu i władzy społeczeństw barbarzyńskich u schyłku starożytności*, Światowit, Supplement Series A: Antiquity, vol. II, Warszawa.

¹² Por. RIC IV.1, s. 96–159.

¹³ Chodzi o multiplum Waleriana I nr 28 (nr inw. 146) opisywane wcześniej jako egzemplarz Licyniusza.

- Bursche 1998b A. Bursche, *Unikalny medalion Licyniusza I z północnej Małopolski*, [in:] *Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski I*, Korpus znalezisk rzymskich z europejskiego Barbaricum, Polska, Suplement 1 (ed. J. Kolendo), Warszawa, pp. 147–154.
- Bursche 2002 A. Bursche, *Nieznany medalion cesarza Waleriana*, [in:] *Moneta Mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin* (ed. B. Paszkiewicz), Warszawa, pp. 357–366.
- Bursche 2009 A. Bursche, *Unique Roman gold coins and medallions in the collection of the National Museum of Ukrainian History in Kyiv*, Polish Numismatic News VIII (= Wiadomości Numizmatyczne LII, 2008), pp. 167–181.
- Bursche, Hahuła 2004 A. Bursche, K. Hahuła, *Roman coins from the princely burial in Białęcino (Balenthin) in Pommerania*, Europa Barbarica, Monumenta Studia Gothica IV (ed. A. Kokowski), Lublin, pp. 139–146.
- Bursche, Okulicz 1999 A. Bursche, J. Okulicz-Kozaryn, *Groby z monetami rzymskimi na cmentarzysku kultury wielbarskiej w Weklicach koło Elbląga*, [in:] *Comhlan. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin* (ed. J. Andrzejowski), Warszawa, pp. 141–63.
- Ciołek 2008 R. Ciołek, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Polen. Schlesien*, Collection Moneta 83, Wetteren.
- Callu 1991 J.-P. Callu, *La perforation de l'or romain*, [in:] *Die Münze. Bild — Botschaft — Bedeutung, Festschrift für Maria R.-Alföldi* (eds. H.-Ch. Noeske, H. Schubert), Frankfurt am Main, pp. 99–121.
- Degler 2007 A. Degler, *Aureusy z kolekcji księcia Henryka Lubomirskiego*, [in:] *Początki Muzeum Lubomirskich: dary Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego. Katalog wystawy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, październik–grudzień 2007* (eds. G.B. Mazur, J. Czarkowska), Wrocław, pp. 172–177 and 197–210.
- Depeyrot 1995 G. Depeyrot, *Les monnaies d'or de Dioclétien II à Constantin I (284–337)*, Collection Moneta 1, Wetteren.
- Depeyrot 1996 G. Depeyrot, *Les monnaies d'or de Constantin II à Zénon (337–491)*, Collection Moneta 5, Wetteren.
- Godziejewska 1991 G. Godziejewska, *Zbiory starożytnicze Stanisława Augusta Poniatowskiego jako przejaw miłośnictwa antyku w Polsce w drugiej połowie XVIII wieku*, [in:] A. Sadurska, *Z dziejów miłośnictwa antyku w Polsce*, Warszawa, pp. 77–150.
- Hellenijusz 1873 E. Hellenijusz [E. Iwanowski], *Gabinet numizmatyczny Wołyńskiego Liceum*, [in:] *Rozprawy o polskiej koronie, tom II*, Kraków.
- Kolendo 1998 J. Kolendo, *Studia z dziejów numizmatyki. Zbiory w Krzemieńcu*, (in:) *Świat antyczny i barbarzyńcy. Teksty, zabytki, refleksja nad przeszłością*, t. 2, Warszawa, pp. 143–158.
- Korshenko 1948 P. Korshenko, *Rimskii zolotoi medalion imperatora Litsiniia Starshego iz sobraniia sentralnogo Istoricheskogo Muzeia USSR*, Sovetskaia Arkheologija 10, pp. 317–320.
- Manikowska 2007 E. Manikowska, *Sztuka – Ceremoniał – Informacja. Studium wokół królewskich kolekcji Stanisława Augusta*, Warszawa.

- Mańkowski 1976 T. Mańkowski, *Mecenat artystyczny Stanisława Augusta*, Warszawa.
- Męclewska 2001 M. Męclewska, *O zapracowanych kustoszach i leniwych kancelistach. Przyczynek do dziejów kolekcji numizmatycznej Stanisława Augusta*, (in:) *Arx Felicitatis. Księga ku czci Profesora Andrzeja Rottermunda w 60 rocznicę urodzin od przyjaciół, kolegów i współpracowników* (ed. M. Dłutek), Warszawa, pp. 381–385.
- Męclewska 2008 M. Męclewska, *Korolevska kollektisia Stanislava Avgusta v zagranichnykh i pol'skikh arhivnykh istochnikakh*, *Numizmatika* (Moskwa) 17/2008, pp. 25–29.
- Męclewska 2009 M. Męclewska, *Zamiłowanie czy zapłata – powstanie katalogów kolekcji numizmatycznej króla Stanisława Augusta*, [in:] *Pieniądz – kapitał – praca – wspólne dziedzictwo Europy – Białoruś–Litwa–Łotwa–Polska–Rosja–Słowacja–Ukraina. Materiały z VIII Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej Białostok–Augustów 18–21 września 2008*, Warszawa, pp. 157–173.
- Mielczarek 1997 M. Mielczarek, *Z dziejów polskiego kolekcjonerstwa monet antycznych. Od początków po pierwsze lata II Rzeczypospolitej*, [in:] *Rozwój muzealnictwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego – dawniej i dziś – na Białorusi, Litwie, w Polsce i Ukrainie* (ed. K. Filipow), Warszawa, pp. 95–109.
- Mikocki 1984 T. Mikocki, *Historia dwóch warszawskich zbiorów zabytków antycznych: kolekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego i Michała Ludwika Paca*, *Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie* 28, pp. 401–422.
- Shertsel' 1910 R.I. Shertsel', *Opisanie medalei i monet khar'novskogo universiteta*, *Khar'kovskom kabinete Imperatorskogo khar'kovskogo universiteta*, Khar'kov.
- Strzałkowski 1983 J. Strzałkowski, *Zbiór numizmatyczny Stanisława Augusta Poniatowskiego*, *Biuletyn Numizmatyczny* 5, pp. 81–84.
- Sukiennik 1996 G. Sukiennik, *Catalogue of Ancient Coins in the Ossoliński National Institute*, Part 4, *The Reign of Antoninus Pius*, Wrocław.

LIST OF ABBREVIATIONS/WYKAZ SKRÓTÓW

- Albertrandi II/2 J.Ch. Albertrandi, *Zabytki starożytności Rzymskich w pieniądzach, pospolicie medalami zwanych, czasów Rzęplty i szesnastu pierwszych cesarzów. Zbioru ś.p. Stanisława Augusta Króla Polskiego*, Warszawa 1808.
- Calicó X.E. Calicó, *The Roman Aurei Catalogue, volume I–II*, Barcelona 2003.
- Cohen H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain*, vols. IV–VI, Paris 1884–6.
- MN (J.Ch. Albertrandi), *Musaei Nummorum Ex remotiore antiquitate superstitem quod venale prostat Varsaviae compendiaria descriptio unde in ejus notitiam empturi deveniant. Addiata est mantissa nummorum recentioris aevi*, Varsaviae 1799.
- RIC (eds. H. Mattingly et alii), *The Roman Imperial Coinage*, vols. III–IX, London 1923–1982.

CATALOGUE/KATALOG

1. (inv. no. 80) aureus, Antoninus Pius, Rome, 145–161; 7.29 g; ↑↓. Ex Royal Coll.

Obv: ANTONINVS — AVGPIVSPP

Head laureate r.

Rev: C — OS — II — II

In field: LIB — V

Liberalitas standing l., holding *cornucopia* in l. and *abacus* in r. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 12 h.

RIC III, p. 43 no. 138c [C]; Calicó 1575 [S.3].

Lit.: MN, p. 165; Albertrandi II/2, p. 115 no. 25.

2. (inv. no. 82), aureus, Antoninus Pius, Rome, 158–159; 7.09 g; ↑↓. Ex Royal Coll.

Obv: ANTONINVS AVG — PIVSPTRPXXII

Bust laureate, with *aegis*? (or drapery on l. shoulder) r.

Rev: VOTASVSCE — PTADECIII

Exergue: [C]OSIII

The emperor veiled standing l., in r. hand sacrificing with *patera* over tripod, raising robe with l. hand.

On the obverse, traces of removed loop above emperor's head and on the left side of exergue on the reverse.

Cf. RIC III, p. 61 no. 294^ae, pl. II no. 46 — with *aegis*, [C]; Calicó 1715 — with *aegis* or 1715a — with drapery on l. shoulder, [S.3-S.4 respectively].

Lit.: MN, p. 165; Albertrandi II/2, p. 130 no. 45.

Remarks: Due to the coin's state of preservation it is impossible to determine the details of the emperor's portrait more precisely.

3. (inv. no. 88), aureus, Marcus Aurelius (Lucius Verus), Rome, Dec. 162–Summer 163; 7.04 g; ↑↓.

Obv: IMPC[A]ESLVERVSAVG

Bust draped r.

Rev: S[ALV]TIAVGVSTORTRPIII

Exergue: COSII

Salus standing l., feeding snake coiled around altar.

The coin has been pierced from the obverse at 11 h.

RIC III, p. 253 no. 493 [C]; Calicó 2161 [S.3].

4. (inv. no. 90), aureus, Septimius Severus, Rome, 198–200; 7.06 g; ↑↑.

Obv: LSEPTSE[VA]VGIM-PXIPARTMAX

Bust laureate, cuirassed, with *aegis* r.

Rev: VICTO-RIA-E[A]VGG

Victory advancing l., holding palm branch and wreath.

The coin has been pierced from the obverse at 10 h.

RIC IV.1, p. 108 no. 143b [R]; Calicó 2556 [R.1].

Remarks: similar aureus, but different in style, Laodicea mint: RIC IV.1, p. 161 no. 515.

5. (inv. no. 91), aureus, Septimius Severus, Rome?, 198; 7.13 g; ↑↑. **Ex Royal Coll.**

Obv: LSEPSEVERVSPER — AVGPIMPXI

Bust laureate and cuirassed, with drapery on the l. shoulder r.

Rev: VIRTAVG-TRPVICOSIIPP

Helmeted Virtus standing l., holding Victory in r. and reversed spear in the l. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 12 h.

RIC –. Calicó –. Unique!

Remarks: obverse legend *cf.* RIC IV.1, pp. 158–159 nos. 495–497 (Laodicea mint denarii but different portrait), reverse *cf.* RIC IV.1, p. 96 no. 39 and p. 149 no. 430A (194-5 AD denarii with TRPII). Cohen IV, p. 79 no. 759 gives an aureus with obverse legend LSEPSEVERVSPERAVGPARTMAX

Lit.: MN, p. 183; Albertrandi II/2, p. 304 no. 52; Bursche 2009, pp. 168-9 no. 1.

6. (inv. no. 93), aureus, Caracalla, Rome, 217; 6.12 g; ↑↓.

Obv: ANTONINVSPIVSAVGGERM

Bust laureate and cuirassed r.

Rev: PMTRPXX — COSIIIIP

Serapis wearing *polos*, standing frontally, head turned l., holding wreath made of ears of corn in r. and long sceptre in the l. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 12 h.

RIC IV.1, p. 255 no. 289b [R]; Calicó 2761 [R.1].

7. (inv. no. 94), aureus, Alexander Severus, Rome, 222; 6.41 g; ↑↑. Ex Royal Coll.

Obv: IMPCMAVRS[E]VALEXANDAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: PMTRP — [C]OSPP

Libertas standing l., holding *pileus* in r. and *cornucopia* in l. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 12 h.

RIC IV.2, p. 72 no. 10d [S]; Calicó 3083 [R.1].

Lit.: MN, p. 194?; Albertrandi II/2, p. 390 no. 24.

8. (inv. no. 96), aureus, Gordian III, Rome, 240; 4.75 g; ↑↑.

Obv: IMPCAESG[OR]DIANVSPIVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: AEQVI[T]ASAVG

Aequitas standing l., holding scales in r. and *cornucopia* in l. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 12 h.

RIC IV.3, p. 22 no. 57 [R]; Calicó 3184 [S.3].

Lit.: MN, p. 199? (missing description).

9. (inv. no. 98), aureus, Gordian III, Rome, 241; 3.21 g; ↑↑.

Obv: IM[P]GORDIANVSPIVSFELAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: SALVSAVGVSTI

Salus standing r., feeding snake held in arms.

The coin has been pierced from both sides at 9 h.

RIC IV.3, p. 27 no. 123 [R]; Calicó 3231 [R.2].

Lit.: MN, p. 199? (missing description).

10. (inv. no. 99), aureus, Gordian III, Rome, 241–243; 4.46 g; ↑↑.

Obv: IM[PG]ORDIANVSPIVSFELAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: VIRTVTIAVG[VS]TI

Naked Hercules standing r., resting r. hand on hip and l. on club with lion's skin set on rock.

The coin has been pierced from both sides at 9 h.

RIC IV.3, p. 26 no. 108 [R]; Calicó 3242 [S.5].

Lit.: MN, p. 199? (missing description).

11. (inv. no. 100), aureus, Philip I, Rome, 244–247; 3.93 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPMIVL — PHILIPVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: PAX — AETERN

Pax standing l., holding branch in raised r. and reversed sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 12 h.

RIC IV.3, p. 73 no. 40a [R3]; Calicó 3253 [R.4].

Lit.: MN, p. 200.

12. (inv. no. 101), aureus, Philip I (Otacilia Severa), Rome, 244–246; 4.19 g; ↑↑.

Obv: MARCIAOTA[CI]L — SEVERAAVG

Bust draped and diademed r.

Rev: PVDIC[I]TIAAVG

Veiled Pudicitia seated l., r. hand drawing veil, holding reversed sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 12 h.

RIC IV.3, p. 83 no. 123a [R3]; Calicó 3268 [R.4].

13. (inv. no. 102), aureus, Philip I, Rome, 244–247; 4.73 g; ↑↑. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPMIVLPHILIPVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: PAX — [A]ETERNA

Pax standing l., holding branch in r. and reversed sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC IV.3, p. 73 no. 40a var. — reverse legend PAX AETERN [R3]; Calicó 3253 var.

— reverse legend PAX AETERN or 3253a var. — Pax advancing left [R.4].

Lit.: MN, p. 201.

14. (inv. no. 103), aureus, Trajan Decius, Rome, 249–251; 4.84 g; ↑↓.

Obv: IMPCMQTRAIANVSDECIVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: ABVNDANTIAAVG

Abundantia standing r., emptying *cornucopia* held in both hands.

Small pierced has been made from the obverse at 12 h.

RIC IV.3, p. 121 no. 10a [R2]; Calicó 3282 [R.1].

Lit.: MN, p. 202? (or following specimen?).

15. (inv. no. 104), aureus, Trajan Decius, Rome, 249–251; 4.09 g; ↑↑.

Obv: IMPCMQTRAIANVSDECIVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: ABVN[D]ANTIAAVG

Abundantia standing r., emptying *cornucopia* held in both hands.

The coin has been pierced from the obverse at 1 h.

RIC IV.3, p. 121 no. 10a [R2]; Calicó 3282 [R.1].

Lit.: MN, p. 203? (or previous specimen?).

16. (inv. no. 105), aureus, Trajan Decius, Rome, 249–251; 4.25 g; ↑↑.

Obv: IMPCMOT[R]AIANVSDECIVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: ADVENTVS[A]VG

Trajan Decius on horse mounted l., raising r. hand, holding short sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 11 h.

RIC IV.3, p. 121 no. 11a [R2]; Calicó 3283a [R.1].

Lit.: MN, p. 202? (or no. 17 below?).

17. (inv. no. 106), aureus, Trajan Decius, Rome, 249–251; 4.07 g; ↑↑.

Obv: IMPCMOTRAIA[N]VSDECIVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: ADVENTV[S]AVG

Trajan Decius mounted l., raising r. hand, holding short sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from the obverse at 11 h.

RIC IV.3, p. 121 no. 11a [R2]; Calicó 3283a [R.1].

Lit.: MN, p. 202? (or no. 16 above?).

18. (inv. no. 107), aureus, Trajan Decius, Rome, 249–251; 4.37 g; ↑↓.

Obv: IMPCMOTRAIA[N]VSDECIVSAVG

Bust laureate and cuirassed r.

Rev: GENIVSEXERCILLVRICIANI

Genius wearing *polos* standing l., holding *patera* in r. and *cornucopia* in l. hand. To r. military sign.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC IV.3, p. 122 no. 16a var.: bust also draped, [R2]; Calicó 3290a [R.2].

19. (inv. no. 108), aureus, Trajan Decius, Rome, 249–251; 4.58 g; ↑↑.

Obv: IMPCMOTRAIA[N]VSDECIVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: GENIVSEXER[C]ILLVRICIANI

Genius wearing *polos* standing l., holding *patera* in r. and *cornucopia* in l. hand. To r. military sign.

The coin has been pierced from both sides at 1 h.

RIC IV.3, p. 122 no. 16a [R2]; Calicó 3290a [R.2].

20. (inv. no. 109), aureus, Trajan Decius, Rome, 249–251; 4.08 g; ↑↓.

Obv: IMPCMOT[R]AIANVSDECIVSAVG

Bust laureate and cuirassed r.

Rev: [V]BERITASAVG

Uberitas standing l., holding pouch in r. and *cornucopia* in l. hand.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC IV.3, p. 123 no. 28 var.: bust also draped, [R2]; Calicó 3299a [R.1].

Lit.: MN, p. 202? (or following specimen?).

21. (inv. no. 110), aureus, Rome, Trajan Decius, Rome, 249–251; 4.10 g; ↑↑.

Obv: IMPCMQ[T]RAIANVSDECIVSAVG

Bust laureate and cuirassed r.

Rev: VBERITASAVG

Uberitas standing l., holding pouch in r. and *cornucopia* in l. hand.

The coin has been pierced from both sides at 10 h.

RIC IV.3, p. 123 no. 28 var.: bust also draped, [R2]; Calicó 3299 [R.1].

Lit.: MN, p. 202? (or previous specimen?).

22. (inv. no. 111), aureus, Trajan Decius (Herennia Etruscilla), Rome, 249–251; 3.92 g; ↑↑.
Ex Royal Coll.

Obv: HERETRV[SC]ILLA AVG

Bust diademed and draped r.

Rev: PVDICI[I]TIA AVG

Pudicitia standing l., drawing veil with r. and holding sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC IV.3, p. 127 no. 58a [R2]; Calicó 3307 [R.1].

Lit.: MN, pp. 202–203.

23. (inv. no. 112), aureus, Trajan Decius (Herennia Etruscilla), Rome, 249–251; 4.08 g; ↑↑.
Ex Royal Coll.

Obv: HERET[R]VSCILLA AVG

Bust diademed and draped r.

Rev: PVDICI[TI]A AVG

Pudicitia seated l., drawing veil with r. and holding sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from both sides at 11 h.

RIC IV.3, p. 127 no. 59a [R2]; Calicó 3308 [R.1].

Lit.: MN, p. 202.

24. (inv. no. 114), aureus, Trajan Decius (Hostilian) Rome, 251; 3.90 g; ↑↓.

Obv: CVALENSHOSTILMESQVINTVSNC

Bust draped r.

Rev: [PR]INCIPII VVENTVTIS

Hostilian standing l., holding military sign in r. and reversed spear in l. hand.

The coin has been pierced from obverse at 10 h.

RIC IV.3, p. 144 no. 181a — obverse legend 3, [R3]; Calicó 3316 [R.1].

Lit.: MN, p. 203? (or following specimen?).

25. (inv. no. 115), aureus, Trajan Decius (Hostilian) Rome; 4.00 g; ↑↓.

Obv: CVALENSHOSTILMESQVINTVSNC

Bust draped r.

Rev: PRINCIPIIVVENTVTIS

Hostilian standing l., holding baton in r. and spear in l. hand.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC IV.3, p. 144 no. 183a — obverse legend 3, [R.3]; Calicó 3318a [R.3].

Lit.: MN, p. 203? (or previous specimen?).

26. (inv. no. 116), aureus, Valerian I, Rome, 256–259; 3.39 g; ↑↓. Ex Royal Coll.

Obv: IMPCPLIC[VA]LERIANVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: [I]OVICONSERVATORI

Jupiter standing l., holding thunderbolt in r. and long sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC V.1, p. 41 no. 37 [R]; Calicó 3420 [R.1].

Lit.: MN, p. 205.

27. (inv. no. 117), aureus, Valerian I, Mediolanum, 257; 3.76 g; ↑↑.

Obv: IMPVALERIANVSPAUG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: PAXAVGG

Pax standing l., holding olive branch in r. and sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from obverse at 11 h.

RIC V.1, p. 56 no. 230 [R]; Calicó 3434 var. — Pax advancing l., [R.3].

28. (inv. no. 146), Quaternio(?), Valerian I, Rome, 257; 22.92 g; ↑↑. Ex Royal Coll.

Obv: [IMP]CPLIC[VA]LERIANVSPFAVG

Bust laureate and cuirassed with *paludamentum*, r.

Rev: [PMTR]POT[V]COSIII[PP]

Valerian in consular dress in *biga*? (*quadriga*?) l., holding *scipio*? (or palm branch?) in raised r. hand, l. hand lowered; reins tied to the carriage rail; horses led by Roma? (or Mars?) standing to the l. and holding spear in r. hand; behind horses' heads head of a *lictor* holding *fascis* to the l.

The coin has been pierced from the obverse at 11 h.

RIC –. Calicó –. Unique!

Lit.: MN, p. 205; Bursche 1998a, pp. 90–91; Bursche 1998b, p. 152; Bursche 2002, pp. 357–366; Bursche 2009, pp. 169–174 no. 2.

Remarks: medallion is in poor condition, legends and images on both sides are heavily worn, especially bottom half of the reverse, opposite the perforation.

29. (inv. no. 118), aureus, Gallienus, Rome, 254; 4.42 g; ↑↓.

Obv: IMPCPLICGALLIENVSAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: [C]ONCORDIAMILIT

Concordia standing l., holding two military signs.

The coin has been pierced from obverse at 12 h.

RIC V.1, p. 74 no. 72 var.: bust only draped and laureate [R]; Calicó 3475 var.: bust only draped and laureate, [R.2].

Remarks: Cohen V, p. 360 no. 135 is similar to our specimen.

30. (inv. no. 119), heavy aureus, Gallienus, Rome, 260–268; 7.09 g; ↑↑. Ex Royal Coll.

Obv: GALLIENA[E]AVGVSTAE

Head crowned with reeds l.

Rev: VBI — Q[V]EPA — X

Victory in *biga* galloping r.

The coin has been pierced from obverse at 12 h.

RIC V.1, p. 136 no. 74 [R2]; Calicó [S.4].

Lit.: MN, p. 206.

31. (inv. no. 120), aureus, Postumus, Lugdunum, 263; 6.80 g; ↑↑. Ex Royal Coll.

Obv: POSTVMVS — PIVSAVG

Head laureate r.

Rev: QVINQVENNAL[E]SPOSTVMIAVG

Victory standing r., l. foot on cuirass, writing X on shield.

The coin has been pierced from obverse at 11 h.

RIC V.2, p. 339 no. 34 var.: Victory standing on helmet, [R2]; Calicó 3773 [R.1].

Lit.: MN, p. 209.

32. (inv. no. 121), aureus, Postumus, Lugdunum, 260–269; 5.23 g; ↑↓. Ex Royal Coll.

Obv: IMPCPOSTV — MVSPFAVG

Head laureate r.

Rev: VICTORIA

Victory in *biga* galloping r., holding whip in r. hand.

Exergue: [AVG]

The coin has been pierced from obverse at 12 h.

RIC V.2, p. 340 no. 42 [R2]; Calicó 3790 [R.3].

Lit.: MN, p. 209.

33. (inv. no. 122), aureus, Victorinus, 269–271, southern mint or Cologne (RIC) or Germania (Calicó); 5.09 g; ↑↑. Ex Royal Coll.

Obv: IMPVICT[O]RINVS — PIVSAVG

Jugate laureate bust of emperor with drapery on the l. shoulder and helmeted bust of Mars r.

Rev: VICTORI[A]AVG

Winged bust of Victory to waist, holding palm branch over l. shoulder and wreath in r. hand.

The coin has been pierced from both sides at 10 h.

RIC V.2, p. 389 no. 30 (southern mint) var.: both busts laureate, [R4]; cf. RIC V.2 p. 396 no. 102 (Cologne) var. — Emperor's bust without drapery, [R4]; Calicó 3853 var.: both busts laureate, [R.5].

Lit.: MN, p. 211.

34. (inv. no. 123), aureus, Claudius Gothicus, Mediolanum, 268–270; 5.05 g; ↑↑.

Obv: IMPCLA[V]D — IVSPFAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: VICT — O[R]IAAVG

Victory walking l., holding wreath in r. and palm branch in l. hand.

The coin has been pierced from obverse at 12 h.

RIC V.1, p. 222 nos. 135-6 var.: no. 135: bust radiate; no. 136: different obverse legend [R3]; Calicó 3957 [R.3].

Remarks: Cohen VI, p. 159 no. 300 gives a coin similar to our specimen. According to RIC, our specimen has obverse type 2D. RIC V.1 p. 222 no. 135 has obverse types 2A or 2F, RIC V.1 p. 222 no. 136 has obverse type 4D.

35. (inv. no. 124), aureus, Aurelian, Antioch, 270–275; 5.40 g; ↑↓.

Obv: IMPCAVR[ELI] — ANVSAVG

Bust laureate and cuirassed with *aegis* on the l. shoulder r.

Rev: [RE]STITV-T — ORORIENTIS

Sol standing frontally, head turned l., holding globe in l. hand, r. hand raised.

Small hole has been made from the obverse at 12 h. Traces of removed loop on both sides.

RIC V.1, p. 307 no. 374E var.: without *aegis*, [R]; Calicó 4026 [R.2].

Lit.: MN, p. 213? (or following specimen?).

36. (inv. no. 125), aureus, Aurelian, Antioch, 270–275; 4.31 g; ↑↓.

Obv: IMPCAVRELIANVSAVG

Bust laureate and cuirassed with drapery on l. shoulder r.

Rev: RESTITV — TORORIENTIS

Sol standing frontally, head turned l., holding globe in l. hand, r. hand raised.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC V.1, p. 307 no. 374D var.: bust laureate, draped and cuirassed, [R]; Calicó 4028 var.

— bust laureate, draped and cuirassed [R.2].

Lit.: MN, p. 213? (or previous specimen?).

37. (inv. no. 126), binio, Tacitus, Siscia, 275–276; 6.09 g; ↑↑. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCMCLT[A]CITVSAVG

Bust draped, cuirassed and radiate r.

Rev: VIRTVS[M]ILITVM

Emperor galloping r., holding spear in r. hand, captive seated below horse.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC V.1, p. 344 no. 179 [R]; Calicó 4122 [R.3].

Lit.: MN, pp. 214–215.

38. (inv. no. 127), aureus, Probus, Cyzicus, 276–282; 6.29 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCMAVRPROBVSAVG

Bust laureate and draped r.

Rev: CON — ERVATAVG

Sol standing frontally, head turned l., holding globe in l. hand, r. hand raised.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC V.2, p. 115 no. 891B, [R]; Calicó 4151 [R.2].

Lit.: MN, p. 216.

39. (inv. no. 128), aureus, Probus, Cyzicus or Siscia, 276–282; 6.05 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCMAVRPROBVS AVG

Bust laureate and draped r.

Rev: AD — VENTVSAVG

Emperor preceded by Victory, riding horse l., holding sceptre in l. hand, r. hand raised.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC V.2, p. 78 no. 582, Siscia [R3] or RIC V.2, p. 115 no. 890, Cyzicus [R2]; Calicó 4138 [R.4].

Lit.: MN, p. 216.

40. (inv. no. 129, aureus, Probus, Serdica, 276–282; 5.16 g; ↑↓.

Obv: IMPCMAVRPR[O]BVS AVG

Helmeted and cuirassed bust l. with small shield on the left shoulder and with r. hand holding spear over r. shoulder.

Rev: VICTORIAE

Exergue: AV[G]

Victory in slow *quadriga* l., holding wreath in r. and palm branch in l. hand.

The coin has been pierced from obverse at 1 h.

RIC V.2, p. 108 no. 831 (Serdica) [R]; Calicó 4222 [R.1].

41. (inv. no. 130), aureus, Numerianus, Antioch; 283–284; 4.33 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCMAVRNVME[R]IANVSNOBC

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: VIRTVSAVG G G G

Exergue: [SM]A

Hercules standing r., l. hand leaning on club with lion's skin set on rock.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC V.2, p. 190 no. 375 [R3]; Calicó 4339 [R.3].

Lit.: MN, p. 218.

42. (inv. no. 131), aureus, Carinus, Siscia, 282; 4.55 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: MAVRCARI[N]V — SNOBCAES

Bust laureate and cuirassed with drapery on the l. shoulder r.

Rev: VICTO — RIAAVG

Wingless Victory standing on globe l., holding wreath in r. and trophy in l. hand.

The coin has been pierced from obverse at 12 h.

RIC V.2, p. 161 no. 190-1D var. (no. 190D: winged Victory, bust laureate, draped and cuirassed; no. 191D: bust laureate, draped and cuirassed, reverse legend VICTORIA AVGG [respectively R-R2]); Calicó 4373a var.: bust laureate, draped and cuirassed [R.3].

Lit.: MN, p. 219.

43. (inv. no. 132), aureus, Carinus, Rome, 284; 5.29 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCAR[IN]VSPFAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: VIRTU — SAVGG

Hercules standing r., l. hand leaning on club with lion's skin set on rock.

The coin has been pierced from obverse at 12 h.

RIC V.2, p. 169 no. 235 [R]; Calicó 4397 [R.1].

Lit.: MN, p. 219.

44. (inv. no. 133), aureus, Carinus (Magnia Urbica), Rome, 283–285; 4.75 g; ↑↓.

Obv: MAGNIAVR — BICAAVG

Bust diademed and draped r.

Rev: VENERI — V — ICTRICI

Venus standing r., raising robe on shoulder, holding apple in l. hand.

The coin has been pierced from obverse at 12 h. Partially hammered down.

RIC V.2, p. 184 no. 340 [R2]; Calicó 4409 [R.3].

45. (inv. no. 134), aureus, Diocletian, Rome, 285; 4.79 g; ↑↑. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCCVALDI[OCL]ETIANVSPFAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: IOVICO — NS[ER] — VATAVG

Jupiter standing l., holding thunderbolt in r. and sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from obverse at 12 h. Obverse hammered down in modern times.

RIC V.2, p. 233 no. 131 [R.2]; Calicó 4460 [R.2]; Depeyrot 1995, p. 77 no. 1B/1.

Lit.: MN, p. 220.

46. (inv. no. 135), aureus, Diocletian, Siscia, 304; 5.22 g; ↑↑. **Ex Royal Coll.**

Obv: DIOCLET — IANVSAVG

Head laureate r.

Rev: CONSVLVIII — PPRCOS

Exergue: SIS

Diocletian wearing *toga* standing frontally, head turned l., holding globe in r. and short baton in l. hand.

Traces of removed loop on obverse at 11 h and on reverse at 1 h.

RIC VI, p. 457 no. 24 [R.3]; Calicó 4443 [R.4]; Depeyrot 1995, p. 98 no. 7/1.

Lit.: MN, p. 220.

Remarks: RIC VI, p. 457 no. 24 and Depeyrot p. 98 no. 7/1 have obverse legend spacing DIOCLETI — ANVSAVG.

47. (inv. no. 136), aureus, Diocletian, 286, Antioch; 5.32 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCCVALDIOCLETIANVSPFAVG

Bust laureate, draped and cuirassed r.

Rev: IOVICONSERVA — TORIAVGG

Exergue: SMA

L. field: Σ

Jupiter standing l., holding thunderbolt in r. and sceptre in l. hand.

Traces of removed loop on obverse at 12 h. RIC V.2, p. 255 no. 319 [R2]; Calicó 4519a [R.1]; Depeyrot 1995, p. 138 no. 3/6.

Lit.: MN, p. 220.

Remarks: Depeyrot 1995, p. 138 no. 3/6 has bust laureate and cuirassed only.

48. (inv. no. 137), aureus, Diocletian, 284-6, Cyzicus; 4.59 g; ↑↑.

Obv: IMPCCVALDIO[LE]TIANVSPFAVG

Bust laureate and draped r.

Rev: IOVICON — E[RV]ATORIORBIS

Jupiter standing l., holding Victory on globe in r. and sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from both sides at 12 h.

RIC V.2, p. 252 no. 299 [R2]; Calicó 4523 [R.2]; Depeyrot 1995, p. 132 no. 2/3.

49. (inv. no. 138), aureus, Maximianus Hercules, 286, Antioch; 5.11 g; ↑↑. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCMAVRVAL[MA]XIMIANVSPFAVG

Bust laureate and cuirassed r. with drapery on the l. shoulder r.

Rev: IOVICONSER[VA] — TORIAV[G]G

Exergue: SMA

L. field: Σ

Jupiter standing l., holding thunderbolt in r. and sceptre in l. hand.

The coin has been pierced from obverse at 12 h. Traces of removed loop around the perforation.

RIC V.2, p. 293 no. 620 var.: Σ in r. field, [R]; Calicó 4705 [R.2]; Depeyrot 1995, p. 138 no. 3/7.

Lit.: MN, p. 222.

50. (inv. no. 139), aureus, Maximianus Hercules, Cyzicus or Antioch, 292; 5.14 g; ↑↓.

Obv: MAXIMIANVS — AVGVSTVS

Head laureate r.

Rev: PMTR — PPP

Emperor standing l., r. hand raised, holding spear in l. hand. Two military signs on both sides of emperor each.

Traces of removed loop on the obverse at 12 h.

RIC V.2, p. 290 no. 600: Cyzicus [R3] or RIC V.2, p. 292 no 614: Antioch [-]; Calicó 4717 [R.1]; Depeyrot 1995, p. 135 no 12/2: Cyzicus only.

51. (inv. no. 140), aureus, Maximianus Hercules, Siscia, 286; 5.57 g; ↑↑.

Obv: VIRTVSMAX[I]-MIANIAVG

Bust to waist, laurate and cuirassed r., spear in r. and two javelins in l. hand.

Rev: VIRTVS[A]VGVSTORVM

Hercules standing r., holding bow and lion's skin in l. hand, in r. hand club.

The coin has been pierced from obverse at 12 h.

Remarks: Type missing from RIC (probably mistake of RIC). Five specimens of such coin are known, at least two of them made from same dies: Calicó 4745 [R4]; Depeyrot 1995 no. 1/17 p. 96; Leu 18, 5 May 1977 = LHS Numismatik AG, Auction 97, 10 May 2006, no. 87; A. Tkalec AG Astarte S.A., Bolla Collection Auction, 28 February 2007, no. 95 (*cf.* below).

(A. Tkalec AG Astarte S.A., Bolla Collection Auction, February 28th, 2007, no. 95)

52. (inv. no. 141), aureus, Constantius Chlorus, Ticinum, May 305–July 306; 5.47 g; ↑↑. **Ex Royal Coll.**

Obv: CONSTANT — IVSPFAVG

Head laureate r.

Rev: FELICITAS[AV]GGNOSTR

Exergue: SMT

Felicitas seated l., holding *caduceus* in r. and *cornucopia* in l. hand.

Traces of removed loop on the obverse and reverse at 12 h.

RIC VI, p. 287 no. 51A [R5]; Calicó 4823 [R.4]; Depeyrot 1995, p. 69 no. 8/4.

Lit.: MN, p. 223.

53. (inv. no. 142), aureus, Maximinus Daia, Serdica, May 305–July 306; 4.92 g; ↑↓.

Obv: MAXIMIN — VSNBCAES

Head laureate r.

Rev: PRINCIPIVV — ENTVTIS

Exergue: •SM•[S]D•

In l. field: Σ

Caesar standing in military dress l., holding globe in r. and sceptre in l. hand. Two military signs to the right.

The coin has been pierced from obverse at 12 h.

RIC VI, p. 494 no 9b [R3]; Calicó 5025 [R.2]; Depeyrot 1995, pp. 107-8 no. 1/6.

54. (inv. no. 143), aureus, Licinius I, Nicomedia, 317-318; 5.17 g; ↑↑.

Obv: LICINIVS — AVGVSTVS

Head laureate r.

Rev: IOVICON S — LICINIAVG

Exergue: SMNT

Jupiter seated on a platform l., *chlamys* on the l. shoulder, holding Victory on globe in r. and sceptre in l. hand. Eagle with wreath in his beak to the l. of Jupiter. On the platform inscription in two lines: SIC X/SIC XX

Traces of removed loop on the obverse and reverse at 12 h.

RIC VII, p. 602 no. 20 [-]; Calicó 5100 [R.3]; Depeyrot 1995, p. 124 no. 25/1.

Remarks: RIC wrongly describes obverse legend, *cf.* Depeyrot 1995 p. 124; Calicó p. 856.

55. (inv. no. 144), solidus, Licinius I, Trier, 310–313; 3.79 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: LICINI — VSPFAVG

Head laureate r.

Rev: [VBIQVEVI]CTORES

Exergue: PTR

Emperor standing frontally in military dress, head turned r., holding reversed spear in r. and globe in l. hand. On both sides of emperor seated captives.

Traces of removed loop on the obverse at 12 h and reverse at 5 h.

RIC VI, p. 222 no. 817c [R2]; Calicó 5135 [R.3]; Depeyrot 1995, p. 54 no. 15/10.

Lit.: MN, pp. 226-227.

Remarks: RIC VI no. 817c is solidus (dated 310-313); Calicó 5135 is an aureus (dated 310-315); Depeyrot 1995 p. 54 describes aurei and solidi of this type and relates, after P. Bastien (1988, p. 70), their issue to Constantinus' *quinquennalia* celebrated at Trier on 25th July 310 AD; cf. also Alföldi 1963, p. 201 no. 523: solidus dated to 308-314.

56. (inv. no. 145), Quaternio, Licinius I, Nicomedia, 317; 18.51 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: IMPCVALLICINLICINIVS[PF]AVG

Bare head r.

Rev: CONCORDIAAVGGETCAESS

Exergue: SMN

Two Caesars in military dress standing face-to-face, sacrificing with *patera* over flaming tripod; the figure at l. has a long mantle falling at the back down to his feet; figure at r. raises with l. hand folds of his cloak draped on the l. shoulder.

Traces of removed loop on the obverse at 1 h and reverse.

Discovered in 1757, NE of Cracow, Poland.

RIC — . Unique!

Lit.: MN, p. 226; P. Korshenko 1948, pp. 317-20; Bursche 1998a, pp. 85-91, 235-236 nos. 11, 146; Bursche 1998b, pp. 147-154; Bursche 2009, pp. 174-6 no. 3.

57. (inv. no. 149), solidus, Constantius II, Constantinople, 335; 4.09 g; ↑↑.

Obv: FLIVLC[ON]STANTIVSNOBCAES

Bust laureate, draped and cuirrased l.

Rev: CONSTAN — TIVSCAESAR

Exergue: CONS

Victory standing l., holding wreath in r. and palm branch in l. hand.

Traces of removed loop on the obverse at 11 h.

RIC VII, p. 584 no. 95 [-]; Depeyrot 1995, p. 117 no. 5/4.

58. (inv. no. 152), solidus, Julian Augustus, Thessalonica, summer 361 — June 363; 4.37 g; ↑↑.

Obv: FLCLIVLIA — NVSPPAVG

Bearded bust, pearl-diademed, draped and cuirassed r.

Rev: VIRTVSEXER — CITVSROMANI

Exergue: TES ??

Helmeted soldier standing right, head turned l., holding trophy over l. shoulder and placing r. hand on head of kneeling captive at l.

The coin has been pierced from both sides at 2 h.

RIC VIII, p. 422 no. 218 [R2]; Depeyrot 1996, p. 218 no. 17/1.

Remarks: Depeyrot incorrectly describes reverse legend spacing VIRTVSEXERCITVSROMANI, cf. pl. 21.

59. (inv. no. 155), solidus, Valentinian I, Antioch, 365; 4.38 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: DNVALENTINI — ANVSPFAVG

Bust, pearl-diademed, draped and cuirassed r.

Rev: RESTITVTOR — REIPVBLICAE

Emperor in military dress and mantle standing frontally, head turned r., holding *labarum* in r. and globe with Victory holding wreath in l. hand.

Exergue: ANTI

Traces of removed loop on the obverse at 12 h.

RIC IX, p. 272 no. 2a [C]; Depeyrot 1996, p. 281 no. 23/1.

Lit.: MN, p. 235.

60. (inv. no. 157), solidus, Valens, Thessalonica, 365; 4.38 g; ↑↓.

Obv: DNVALEN — SPFAVG

Bust draped, pearl-diademed, with imperial mantle l.; holding *mappa* in r. and short sceptre in l. hand.

Rev: SALVS — REIP

Exergue: SMTES; in r. field: *

Emperor standing frontally, head turned r., holding *labarum* in r. and globe with Victory holding wreath in l. hand. R. leg on kneeling captive with head upturned

The coin has been pierced twice from the obverse, probably in modern times. At centre the coin also pierced twice.

RIC IX, p. 174 no. 3b [R2]; Depeyrot 1996, p. 221 no. 30/2.

61. (inv. no. 161), solidus, Valentinian II, Trier, XI 375–VIII 378; 6.40 g; ↑↓. **Ex Royal Coll.**

Obv: DNVALENTIN[IA]NVSIVNPF AVG

Small sized, pearl-diademed, draped and cuirassed bust to r.

Rev: VICTOR — IAAVGG

Exergue: TROBT

Two emperors seated facing, holding globe together. Palm branch between. Behind them, above, Victory with spread wings.

Granulated frame type I, suspension loop with three flutes, with triangular granulation on the obverse (originally 15 grains, 2 missing) extended down to the emperor's head.

RIC IX, p. 21 no. 39e [S]; Depeyrot 1996, p. 121 no. 45/3.

Lit.: MN, p. 236; Bursche 2009, pp. 176-7 no. 4.

Adres autorów/Authors' address:

Instytut Archeologii UW

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28

00-927 Warszawa

abursche@yahoo.com

tom.wiecek@yahoo.com